

דבר העורך

ה' אהבתי מעון ביתך

מקדש מעט: היסוד להלכות קדושת בית הכנסת נובע מכך שהוא בית ד' ומקום השראת השכינה. כשם שבית המקדש היה בית ד' באופן הנעלה ביותר, כך גם בבית הכנסת יש דרגה של "בית מקדש מעט" ולפיכך ההנהגה בו טעונה כבוד ראש.

ענין זה מפורש **בזוהר הקדוש** (במדבר פרשת נשא אות קה): "כִּפְהָ תַּבְיָבִין אֵינוֹן יִשְׁרָאֵל קָמֵי קב"ה, דְּכָקֵל אֶתְר דְּאֵינוֹן שְׂרִיָּו, קב"ה אֲשַׁתְּכִיחַ בִּינְיָיְהוּ, בְּגִין דְּלֹא אֶעֱדֵי רְחִימוּתָא דִּילֵיהּ מְהֵרָא. מַה קְתִיב, וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכָם. וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ סָתֵם, דְּכָל בִּי כְּנִישְׁתָּא דְעֻלְמָא מִקְדָּשׁ אֶקְרִי. וְהָא אִיקְמוּהּ, וְשָׁכַנְתָּא אֶקְדִּימַת לְבִי כְּנִישְׁתָּא."

תרגום: כמה חביבים ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, שבכל מקום שהם שוכנים, הקדוש ברוך הוא נמצא ביניהם, כדי שלא יסיר את אהבתו מהם. מה כתוב? "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם." "ועשו לי מקדש" סתם - שכל בית כנסת שבעולם נקרא מקדש. וכבר העמידו זאת החכמים, והשכינה מקדימה לבית הכנסת.

מכיון שבית הכנסת הוא בית ד', מובן מה שהזוהר כותב שאם מזלזל בבית הכנסת הרי הוא כמי שאין לו אלוה, שהרי הוא כמזלזל במלך בביתו.

ומכאן ההקבלה הנפלאה בין בניין בית המקדש ותבניתו, לבין הלכות בניין בית הכנסת ותבניתו, כגון:

מיקום הפתח - כפתח הר הבית. פרוכת לפני ארון הקודש - כפרוכת לפני קודש הקדשים. בימה באמצע - כמזבח הפנימי שעמד במרכז ההיכל. איסור נתיצת בית הכנסת - כאיסור נתיצת המקדש. מנורה בדרום - כמנורת הזהב בדרום ההיכל. חיוב מורא ואיסור קלות ראש - כדוין המקדש. איסור נטיעת אילנות בבית הכנסת - כמו איסור נטיעת אילנות אצל מזבח ועזרה. הדלקת נר תמיד - כהדלקת נרות במקדש.

בברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

נושא הגיליון

'קדושת בית הכנסת'

בְּבֵית אֱלֹקִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ

הקדמה: אנו פותחים בסדרה חדשה בנושא "קדושת בית הכנסת ובית המדרש". בגיליון הנוכחי נעסוק ביסוד קדושת בית הכנסת, והאם הוא מדאורייתא או מדרבנן. ובעזרת ה' בגלילונות הבאים נלמד את פרטי הדינים.

ההנהגה בכבוד הראוי בבית הכנסת, כגון כריעה בכניסה וביציאה, והימנעות מדברים שאינם מכבוד "בית מקדש מעט", כגון דיבור, אכילה, שתייה, שינה, קיצור דרך (קפנדריא), חשבונות שאינם של מצווה, עריכת קידושים, שמחות, אסיפות והתרמות. איסור קלות ראש, תשמיש בזיון, ואיסור נתיצת אבן מבית הכנסת.

1. בית מקדש מעט

קדושת בתי כנסת ובתי מדרש: **הגמ'** (מגילה דף כח.) דורשת **מהפסוק** (ויקרא פרק כו פסוק לא) וְהִשְׁמוֹתִי אֶת מִקְדָּשֵׁיכֶם, שקדושת בית הכנסת נשאר גם כשהוא שומם. והגמ' מפרט דינים שונים, מה מותר ומה אסור במקום שבו עמד בית הכנסת. בדומה לכך, **הספרא** (בחוקותי פרשה ב פרק ו אות ד) דורש מהפסוק הזה, "מקדש", "מקדשי", "מקדשיכם", לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות.

עוד כתוב **בגמ'** (מגילה דף כט.) שהשכינה שורה בבבל, לעיתים בבית הכנסת דהוצל ולעיתים בבית הכנסת דשך ויתב

ובתי מדרשות, אף לאחר חורבן בית המקדש, **שנאמר** (יחזקאל פרק יא פסוק טז) **וְאֶהֱיָ לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעֻט**, ואמרו **בגמ'** (מגילה דף כט.) אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל. **דעת הסוברים מדרבנן**: מאידך לדעת **הרמב"ן** (מגילה דף כה:) אין בבית כנסת קדושה עצמית, אלא דינו כתשמישי מצווה, כמו סוכה ולולב שנזרקין אחר השימוש, ויש בהם קדושת כבוד בזמן המצווה ואסור ליהנות מהם, כמבואר **בגמ'** (שבת דף כב.) שאסור ליהנות מנרות חנוכה, ונוי סוכה אסור להסתפק מהן כל שבעה.

הר"ן (מגילה דף ת. מדפי הרי"ף ד"ה ומאן דשרי) מביא את דברי הרמב"ן וחולק עליו, וכותב בגדר קדושת בית הכנסת, כיון שעיקרו נועד לומר בו דבר שבקדושה, הטילו בו חכמים קדושה מדבריהם.

וביאר **בשו"ת מהר"י בי רב** (סימן ה) שהרמב"ן והר"ן מסכימים שקדושת בית הכנסת היא מדרבנן בלבד, אלא שלפי דעת הרמב"ן, הקדושה היא כדיון תשמישי מצווה, ואילו לפי דעת הר"ן חכמים הטילו בה קדושה. לכן, מסיים מהר"י בי רב, בכל ספק שיתעורר בבית כנסת ראוי להקל, מכח הכלל של 'ספק דרבנן לקולא'.

השדי חמד (מערכת ב כלל מג) הרחיב ביטוי השונות והחמיר כדעת היראים והחיי אדם שאיסורו מדאורייתא. ותלה במחלוקת זו את השאלה האם החובה לבנות בית הכנסת היא מדאורייתא, ובכלל מצות עשה **שנאמר** (שמות פרק כה פסוק ח) **וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ**, או מדרבנן. והביא יש אומרים, שגם לדעת הרמב"ן שדינו כתשמישי מצווה, מכל מקום יסוד הקדושה הוא מדאורייתא.

3. שיטות נוספות

ישנן שיטות נוספות באחרונים הסוברות שעיקר קדושת בית הכנסת היא מדרבנן, אך מצד דינים אחרים יש לקדושה תוקף של דאורייתא בגדרים מסוימים.

איסור נדר: הפרי מגדים (משבצות זהב סימן קנא ס"ק א) סובר שמורא מקדש הוא מצות עשה מדאורייתא כמבואר **ברמב"ם** (הלכות בית הבחירה פרק ז הלכה א), אך מורא בית הכנסת הוא רק מדרבנן, **שנאמר** (יחזקאל פרק יא פסוק טז) **וְאֶהֱיָ לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעֻט**, והגמ' (מגילה כט.) דורשת פסוק זה על בית כנסת. ומכל מקום משום נדר, יש דין דאורייתא שלא לעבור על הנדר, אלא אם כן התנו, שאז אין איסור מצד הנדר, ובכל זאת בישובן לא מועיל תנאי מדרבנן.

איסור ביזוי: הבית יצחק (אבן העזר חלק ב סימן לג) כותב שגם לדעת **הפרי מגדים** (משבצות זהב סימן קנא ס"ק א) שקדושת בית הכנסת הוא רק מדרבנן, מכל מקום איסור ביזוי בית הכנסת הוא איסור מדאורייתא. ומדמה זאת למה שכתב **הריב"ש** (סימן רכ), בדיון חכם שמחל על כבודו כבודו

בנהרדעא. ודורשים את **הפסוק** (יחזקאל פרק יא פסוק טז) **וְאֶהֱיָ לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעֻט** - אמר רבי יצחק שהכוונה על בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל. ורובא דרש את **הפסוק** (תהלים פרק ז פסוק א) **ד' מְעוֹן אֶתָּה הָיִיתָ לָנוּ** על בתי כנסיות ובתי מדרשות. ואביי הוסיף שלכן הוא מעדיף ללמוד בבית הכנסת מאשר בביתו.

עוד מבואר **בגמ'** (ברכות דף ו.) אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת? **שנאמר** (תהלים פרק פב פסוק א) **אֲלֵלִים נָצַב בְּעֵדֹת אֵל**. ומנין לעשרה שמתפללים שהשכינה עמהם? **שנאמר** (תהלים פרק פב פסוק א) **אֲלֵלִים נָצַב בְּעֵדֹת אֵל**. ומנין לשלשה שיושבין בדיון ששכינה עמהם? **שנאמר** (תהלים פרק פב פסוק א) **בְּקֶרֶב אֲלֵלִים יִשְׁפֹּט**. ומבארת הגמ' שעשרה מקדימה שכינה ובאה, ואילו לשלושה השכינה באה רק לאחר שהם יושבים. ובהמשך **הגמ'** (ברכות דף ו:) אמר רבי יוחנן: בשעה שהקדוש ברוך הוא בא לבית הכנסת ולא מצא בה עשרה - מיד הוא כועס, **שנאמר** (ישעיהו פרק נ פסוק ב) **מִדּוֹעַ בְּאֵתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֵה**.

2. דאורייתא או דרבנן

מורא מקדש: הראשונים נחלקו בשאלה האם חיוב מורא מקדש בבית הכנסת הוא מדאורייתא, והפוסקים הם דרשה גמורה, או מדרבנן בלבד, והפוסקים הם רק אסמכתא.

דעת הסוברים מדאורייתא: כתבו **הסמ"ג** (עשין קסד) **ההסמ"ק** (מצות עשה ח) הובאו **בחפץ חיים** (פתיחה עשין אות ז, באר מים חיים שם) "לירא מקדש" **דכתבי** (ויקרא פרק יט פסוק לו, פרק כו פסוק ב) **וּמִקְדָּשֵי תִירְאוּ**, ובזמן הזה בית הכנסת הוא בית מקדש מעט, ומשמע מדבריהם שחיוב מורא בבית כנסת הוא מדאורייתא, כדן מורא מקדש.

וכן נקט בספר **היראים** (דפוס ישן סימן שכד, דפוס חדש סימן טט), הובא בהרחבה **בחיי אדם** (כלל יז סעיף ו), שקדושת בית הכנסת ובית המדרש גדולה מאוד, ויש לירא ממי ששוכן בהם, **שנאמר** **וּמִקְדָּשֵי תִירְאוּ**. והפסוק נאמר לא רק על בית המקדש, אלא על כל מקום מקודש, ובתי כנסת ובתי מדרשות נקראים "מקדש מעט". וכתבו הפוסקים דמצווה זו לירא מן המקדש נוהגת בבית הכנסת ובבית המדרש מדאורייתא.

הדברים הובאו בנוסח דומה בספר **חרדים** (מצוות עשה פרק א - מצוות עשה מן התורה התלויות בלב ואפשר לקיימן בכל יום מצווה יט), ומוסיף שעונש העובר על כך גדול מאוד.

וכן משמע דעת **הספורנו** (ויקרא פרק כו פסוק ב) שפירש את **הפסוק** **אֵת שְׁפָתַי תִּשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשֵי תִירְאוּ אֲנִי ה'** שהכוונה למקומות המקודשים בגלות, הם בתי כנסיות

ומבאר **המשנ"ב** (ס"ק א) שקלות ראש אסורה משום שבתי כנסת ובתי מדרש נקראים 'מקדש מעט', שנאמר 'ואהי להם למקדש מעט'. ולגבי בית המקדש נאמר, 'ומקדשי תיראו' שצריך שיהא מוראו של השוכן בה עליו. וכתב **בסמ"ק** שבעוון קלות ראש בבית הכנסת, עלולים הם להפוך לבית עבודה זרה חס ושלום.

וכתב **בבאור הלכה** (סעיף א ד"ה קלות ראש) בשם **תשובת רא"מ** (חלק א סימן עט) שגם אם עשו עבירות גדולות בבית הכנסת, מכל מקום מותר להתפלל ולתת שם ספר תורה.

כתב **הרמ"א** (סימן צח סעיף א) אסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום. ומפורסם דברי **המשנ"ב** (סימן צח ס"ק ג) בשם **השל"ה** הקורא תגר על המביאים ילדים קטנים שלא הגיעו לחינוך, ומשחקים ומרקדים ומחללים קדושת בית הכנסת, וגם מבלבלים דעת המתפללים, וגם כי יזיקנו לא יסורו ממנהגם הרע להשתגע ולבזות קדושת בית הכנסת. אבל כשהגיעו לחינוך מצוה להביאם ולחנכם לענות אמן קדיש וקדושה.

והביא מה שכתב **בתנא דבי אליהו** (חלק א פרק יג), גדול העונש שיש לאב המניח את בנו לענות דברים של הבל ותפלות בבית הכנסת.

5. קדושת בית המדרש

תלמוד תורה כנגד כולם: נחלקו **בגמ'** (מגילה דף כז), האם קדושת בית הכנסת גדולה מבית המדרש, או להיפך, והכרעת הגמ', וכך נפסק **בשו"ע** (סימן קנג סעיף א), שקדושת בית המדרש גדולה מקדושת בית הכנסת. לכן, מותר להפוך בית כנסת לבית מדרש, אך אסור להפוך בית מדרש לבית כנסת, שכן 'מעלין בקודש ואין מורידין'. וכתב **המשנ"ב** (ס"ק א) בית המדרש הוא מקום המיוחד לתורה, וקדושתו גדולה יותר ואפילו אין דרך להתפלל שם כלל.

וכן נפסק **בשו"ע** (סימן צ סעיף יח) בית המדרש קבוע קדוש יותר מבית הכנסת, ומצוה להתפלל בו יותר מבית הכנסת. וכתב **המשנ"ב** (סימן צ ס"ק נה) שבית מדרש קבוע לרבים ללימוד התורה, ודאי שקדושתו חמורה יותר מבית הכנסת, ומוטב להתפלל בו בעשרה, יותר מבית הכנסת שיש בו רוב עם, אפילו למי שאינו לומד בו כלל. ולדעת **הגרש"ז אויערבאך זצ"ל** (תפילה כהלכתה פרק ב הערה לו), כמעט כל בתי הכנסיות בימינו דינם כבית מדרש, כיון שלומדים בהם תורה בקביעות ברבים.

וכתב **בבית יוסף** (סימן קנא), ו**בשו"ע** (סימן קנא סעיף ב), קדושת בית המדרש היינו של רבים כמו בית הכנסת, אבל יחיד הקובע מדרש בביתו לצרכו אין לו קדושה כל כך.

מחול, אך על בזיונו אינו יכול למחול. ומכאן מובן מדוע בתשמיש בזיון לא מועיל תנאי, כשם שאין מועילה מחילה על כך.

קדושת שכינה: כתב **בשבט הלוי** (חלק ג סימן יג), על פי **הדברי חיים** (או"ח סימן ג), שיש שתי סוגי קדושות בבית הכנסת: א. קדושה עצמית (כמו הקדש), וקדושה זו היא מדרבנן בלבד, שכן אין בבית הכנסת חלות הקדש לעניין תפיסה ופדיון. ב. מבוואר **בגמ'** (ברכות דף ו.) שהקב"ה נמצא בבית הכנסת, וכשיש עשרה מתפללים, השכינה מקדימה ובאה. זוהי מציאות אמיתית, ובוודאי יש בה קדושת שכינה מהתורה. לכן, יש איסור נתיצה מדאורייתא.

ומוכיח כדבריו, מהסתירה בלשונות **הרמב"ם**, מצד אחד **בספר המצוות** (עשה כא) לגבי מצות מורא בית המקדש, לא הזכיר את בית הכנסת. מאידך, **במניין המצוות** (לא תעשה סה) לעניין איסור לאבד בית המקדש, הזכיר שבתי כנסיות ובתי מדרשות כלולים באיסור, והם בכלל **הפסוק** (דברים פרק יב פסוקים ב - ד) אַבֵּד תֵּאבְּדוּ... וְנִתְּצָתֶם אֶת מִזְבְּחֹתֶם וְשִׁבְרֹתֶם אֶת מִצְבְּוֹתֵיכֶם וְאֶשְׂרִיחֶם תִּשְׂרְפוּן בְּאֵשׁ... לא תִּעֲשֶׂוּן כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם.

ובכדי ליישב את הסתירה, צריך לומר שאין תלוי זה בזה, חיוב מורא אין בבית הכנסת מדאורייתא, ואילו לגבי איסור נתיצה, גם בית הכנסת הוא מדאורייתא.

בעצם הסתירה בדברי הרמב"ם, ראה **בספר בית יהודה** (בגוץ' עמק הלכה א ענין ב עמוד קצח), כמה יישובים ומהלכים.

איסור נתיצה: וחדש **במנחת שלמה** (תניינא סימן צג) שגם אם קדושת בית הכנסת היא מדאורייתא, היינו רק לגבי איסור נתיצה וקלות ראש. אולם, איסור אכילה ושתייה הוא רק מדרבנן. והראיה לכך ממה שנפסק **בשו"ע** (סימן קנא סעיף א), תלמידי חכמים ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות מדוחק, אפילו בבתי כנסת בארץ ישראל, ואילו היה איסור מדאורייתא, לא היו מתירים להם לעבור מדוחק על איסור דאורייתא.

4. דיני קדושת בית הכנסת

נהלך ברגש: מבוואר **בגמ'** (מגילה דף כח.), ונפסק **ברמב"ם** (הלכות תפילה פרק יא הלכה ו), **בטור ובשו"ע** (סימן קנא סעיף א), בתי כנסיות ובתי מדרשות מיועדים לתורה ולתפילה, ואין נוהגים בהם קלות ראש, כגון שחוק והיתול ושיחה בטלה. אין אוכלים ושותים בהם, אין מתקשטים בהם, אין מטיילים בהם, ואין נכנסים אליהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. אין מחשבים בהם חשבונות, כי אם חשבונות של מצווה. אין מספידים בהם הספד של יחיד, אלא רק הספד של רבים.

משיב כהלכה

שאלה: מהם דיני איסור דיבור אכילה שתיה ושינה בבית הכנסת ובבית המדרש?

פירוש הדין באדם רגיל, תלמיד חכם, בשעה שעוסק בלימודו? ביאור ההבדל בין אכילה רגילה לסעודת מצוה? דין בתי כנסת בארץ ישראל ובחול?

מקורות: גמ' (מגילה דף כח.), שו"ע משנ"ב ובאור הלכה (סימן קנא סעיף א ד), אור לציון (חלק ב סימן י סעיף ד), אגרות משה (חלק א סימן מה), ארחות רבינו (חלק ב עמוד עה), הליכות שלמה (פרק יט סעיף א),

קובץ תשובות

(חלק א סימן טז), שבט הוי

(חלק ט סימן כט),

תשובות והנהגות

(חלק א סימן קנח).

במדור זה מופיעה שאלה בנושא הגיליון הבא, הקוראים הנכבדים מוזמנים לשלוח תשובות להגדיל תורה ולהאדירה, מומלץ לצרף את פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד). התשובות המובחרות ישולבו במידת האפשר בגיליון הקרוב.

- ניתן להגיש תשובות באחת מהאפשרויות הבאות.
- קו 'הילכתא' טלפון 02-5377085 שלוחה 4
- עמדות 'דרים פלוס' קופת 'הילכתא'
- חדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא'
- בפקס מספר 6507823-1532
- במייל 5047867@gmail.com

הגיליון מופיע לעילוי נשמת

לע"נ מרת אילנה יעל בת עדינה ע"ה

נלב"ע כ"ד סיון תשפ"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

דינים העולים

א. **מקדש מעט:** בתי כנסיות ובתי מדרשות נקראים מקדש מעט, והשכינה שורה בהם. בבית המקדש עצמו הצטווין על מוראו, שנאמר ומקדשי תיראו, והחובה הזו חלה גם על בתי מקדש מעט, לנהוג בהם בכבוד ובמרא.

ב. **דאורייתא או דרבנן:** הראשונים נחלקו בשאלה האם קדושתם היא מן התורה והם כלולים במצות התורה ומקדשי תיראו, או שקדושתם מדרבנן והפסוקים הם אסמכתא בעלמא. ויש אומרים שאכן קדושתם מדרבנן, אולם איסור ביזוי הוא מדאורייתא.

ג. **מורא:** מצות מורא בית הכנסת ובית המדרש אינה לירא מבית הכנסת ובית המדרש עצמם, אלא לירא מהשוכן בהם.

ד. **בית מדרש:** קדושת בית המדרש גדולה מקדושת בית הכנסת. לכן, מותר להפוך בית כנסת לבית מדרש, אך איסור להפוך בית מדרש לבית כנסת.

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

- גיליון שבועי עומק הפשוט
- שיעורים וימי עיון
- בית הוראה טלפוני
- בירורי הלכה אקטואליים
- קו מידע הלכתי
- חוברות הדרכה

נושא הגיליון הבא:

אש"ל בבית הכנסת

טלו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעורר את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

הגיליון מודפס ומופץ בזכות תרומות הציבור. כדי שנוכל להמשיך ולהגדיל את הפצת הגיליון, אנו מבקשים מהציבור לתרום בקביעות, ובכך לזכות להיות שותפים בהפצת ידיעת ההלכה.

מכון הילכתא

מענה אנושי: 02-5350-535 פקס: 02-6507-823

לקבלת הגיליון במייל: 5047867@gmail.com

קו מידע הלכתי

02-5377-085

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרלות, ועוד...